

Egy sokadik majdnem elfeledett bécsi klasszikus

Pavel Vranický cseh komponista, Haydn kortársa, Mozartnak évre pontosan generációtársa 1756. december 30-án született. Több más XVIII. századi cseh zenész honfitársához hasonlóan ő is a lehetőségekben dúskáló Bécsben tudott karriert építeni, itt lett híres, és olyannyira megbecsülték munkáját, hogy nemcsak két neves színház zenekarvezetőjének választották, de még a jó zenészekre pénzt nem sajnáló Mária Terézia kedvelt házi szimfóniaszerzője is lett. A császárvárosban vált később hivatalosan Paul Wranitzkyvá, a továbbiakban így hivatkozunk rá.

Röviden visszatérve még Mária Terézia kedvelt zenészeihez, tudjuk, a művészetpártoló báró Patachich Ádám püspök váradi zenekarát is a császárné oszlatta fel 1769-ben, s ebben állítólag az is közrejátszott, hogy az uralkodónó haragudott, amiért korábban két kiváló muzsikust, Carl Ditterst (később von Dittersdorfot) és vele primáriusát, a mi váradi XVIII. századi csehünket, Wenzel Pichlt is átcsábította Patachich Bécsből a provinciába.

A nagy bécsi klasszikus triász, Haydn–Mozart–Beethoven, mint három kimagasló hegycsúcs, sok más, völgybe szorult korabeli nagyszerű komponistát is beárnyékol. Az ő fényre hozatalukban szerencsére lel-

kesen működik már évtizedek óta a historikus zenei mozgalom. Az egyik ilyen nagyszerű és termékeny klasszikus éppen Paul Wranitzky. Nevével itt Nagyváradon nemrég, 2022. október 6-án találkozhatott a filharmónia közönsége. Egy korábban sokáig Joseph Haydnnak tulajdonított fúvósoktett (Hob. II: F7) hangzott el itt, melynek szerzősége voltaképp máig nyitott és vitatott, de inkább hajlanak arra a zenekutatók, hogy Wranitzky írta, mintsem hogy Haydntól származna, nemcsak stilisztikai „haydntalanságok” miatt, de azért is, mert létezik a műnek egy 1790-es autográf anyaga a donaueschingeni Fürstenberg könyvtárban „Parthia in F. a Due Oboe. Due Clarinetti. Due Corni. Due Fagotti. Del Sig: Wranitzky.” leírással ellátva.

Wranitzky írt néhány magyar vonatkozású művet is, ezeket voltaképp annak köszönhetjük, hogy 1784-től Esterházy János (galánthai) gróf (1748–1800) udvari karnagya is volt. Így lehet, hogy Wranitzky 1790-ben egy teljes nagy szimfóniát dedikált a magyar korona hazatérése megünneplésének. A Szent Koronát egyébként II. József tartotta ekkortájt magánál Bécsben, közel hat évig, stratégiai megfontolásból, mert a „kalapos király” fejére hivatalosan sosem került.

Wranitzky fennmaradt C-dúr szimfóniájának (André of Offenbach kiadónál: op. II.) címlapja hangzatos, a szerző keresztnéve is magyarosan, Pálnak van rajta feltüntetve. Ezt olvashatjuk ott: „A Magyar nemzet öröme Midőn annak Törvényei, s Szabadságai II. József Császár és Király alatt, kis Karátson havának (Januárus) 28-dik napján 1790-ik Esztendőben vissza állítottak vala. Egy Nagy Szimfónia Három darabból álland. I. A Nemzet első vigassága, s ennek el terjesztése. II. A Rendek kellemetes érzékenységei, és azok közt vissza tért Eggyesség. III. A Község öröme a szent Korona vissza érkezése alkalmatosságával. A Magyar Nemzetnek Ajánlott Wraniszky Páltól. Galanthai Gróf Eszterházy János Muzsika-Direktorától”. Valójában a szimfónia már régebben készen lehetett, amikor a cseh értesült a jeles eseményről, s valószínűsítik, hogy csak utólagos dedikációt illesztett hozzá, de a gesztus mindenképpen szép. A szimfónia meghallgatható a világhálóról is, a Hungaroton lemezkiadó gondoskodott róla a Tátrai Vilmos vezette Magyar Kamarazenekarral (Hungarian Chamber Orchestra) együtt, hogy 1995-ben megjelenjen ez hanghordozón.

Ezenkívül további három magyar vonatkozású Wranitzky-műről találunk említést Szabolcsi Bence zenetörténész nyomán, de kis kiegészítés is kívánkozik Szabolcsi felsorolásához. Két szimfónia (nem 36. és 37. számozással, hanem 36. és 37. opus-számmal): József nádornak Alekszandra Pavlovna orosz nagyhercegnővel való egybekelése (1799) és az Esterházy János grófnak de Roisin márkinővel kötött házassága (nem 1800, hanem 1799. június 1.) al-

kalmából komponálva – itt voltaképp Wranitzky munkaadója, Esterházy János fiának házasságáról van szó. Továbbá Szabolcsi szerint e magyar vonatkozású sorba tartozik még egy kantáta: *Die Fürstenfeier* (Buda, 1797). Wranitzky nemcsak magyar-, de franciabarát szimfóniát is írt 1797 körül, *Grande sinfonie caractéristique pour la paix avec la République française* (op. 31) címmel, ennek előadását Bécsben gyorsan be is tiltották. Mindazonáltal Wranitzky több mint félszáz szimfóniáját tartják ma számon, több versenyművét (hegedű-, cselló-, fuvola-, oboa-, fúvós kettősversenyek), egy tucatnyi operáját, nagyjából 15 balett-muzsikáját, divertimentóit, színházi kísérőzenéit és úgynevezett alkalmi kompozícióit (mint a fent említett magyar vonatkozásúak), de írt jelentékeny számú kamaramuzsikát is: közel 60 vonósnégyest, 24 vonóstriót, sok fúvós kamarazenét stb. Oboás műveinek nagy része például a már említett id. Esterházy János számára készült, aki maga is e hangszeren játszott.

Wranitzky a morvaországi Neureischban (Nová Říše) született, s öcsceből, Antonínból (Anton) szintén Bécsben vált elismert zenész. Pavel szülőhelyén, a premontrei rend iskolájában kezdte tanulmányait, köztük a zenei képzést is, aztán Jihlavában (akkor Iglau) folytatta 1770-től. Énekelni, orgonálni, hegedülni, brácsázni egyaránt tanult, később, 1772–76 között az olmutzi egyetemre járt, ekkortájt vált belőle igazán kiváló hegedűs is. 1776 őszétől Bécsben tanult teológiát, s mellette egyházi kórusvezetést is vállalt a megélhetését biztosítandó. A szemináriumot végül elhagyta a zenei pályáért 1778-ban. Azt ma már többnyire meg-

Pavel Vranickýból Bécsben Paul Wranitzky lett

kérdőjelezik, hogy Joseph Haydnnál is tanult volna, mindenesetre a két komponista jól ismerte egymást. A ma divatosan svéd Mozartnak nevezett Joseph Martin Kraus (1756–1792) viszont adott szakmai iránymutatásokat Wranitzkynak egy rövid ideig, amikor az említett svéd, III. Gusztáv király udvari muzsikusa, 1783-ban Bécsben járt.

Wranitzky az 1780-as évek közepén kezdett elismertté válni a bécsi zenei életben és haladni a társadalmi ranglétrán. 1785 őszén a Kärntnertortheater zenei igazgatója lett, 1787-től pedig a Burgtheater zenekarának tagja. 1793-ban a két udvari színházban „Director bei der Violine”-nak nevezték ki, s ezt a pozíciót élete végéig megtartotta (utóda majdan öccse, Anton lett). Wranitzky ekkorra teremtette meg az anyagi biztonságot ahhoz, hogy megnősüljön, de azért körültekintően választott. 1793 januárjában vette feleségül Theresia

Mottát (1767–1842), Johann Motta úgynevezett Kammertürhüter (belső szolgálattelvő, a birodalmi „kamaraajtó” őrzője) lányát. A házasságból egy lányuk született, Pauline (1796–1848), ő viszont utód nélkül hunyt el, így Paul Wranitzky vérvonala később megszakadt. 1793-ban Wranitzky a nagynevű bécsi Tonkünstler-Societät (Zeneművészek Társasága) tagja, 1794-től titkára lett, e minőségében rendezte például Haydnnak a Társasággal egy idő óta fennálló rossz viszonyát is, s Haydnt végül felvették tagnak. Haydn maga nagyon jó véleménnyel volt Wranitzkyról, 1799 decemberében *A teremtés* című oratóriumának bemutatóján például ragaszkodott hozzá, hogy Wranitzky vezesse az elsőhegedűket.

A teljesség igénye nélkül pillantsunk bele Wranitzky további korabeli kapcsolataiba is. Egyrészt arról szól a fáma, hogy a zenei mesterségét kiválóan értő és művelő Wranitzky valóban nagyszerű muzsikáját elismerte mindhárom nagy bécsi klasszikus, Haydn, Mozart és Beethoven is, s még a pályakezdő Carl Maria von Weber is meglátogatta tanácsokért, amikor 1803-ban, 17 esztendősen Bécsben járt. 1800 körül Wranitzky már a bécsi zenei élet középpontjában állott. Külföldi muzikusok, kezdő zeneszerzők és beajánlásra váró mindenféle virtuózok tettek nála gyakorta látogatást, sokszor azért, hogy kapcsolatai révén bemutassa őket az idős Haydn mesternek, akivel jó barátságot ápolt. Carl Czerny memoárjaiban arról is ír, hogy Wranitzkyval időnként találkozni lehetett odahaza Beethovennél is, ami szintén jó kapcsolatra vall kettejük között, hiszen Beethoven nem sűrű barátkozásairól maradt híres. Egyébiránt a fiatal

Beethoven I. szimfóniájának bemutatóját is Wranitzky vezette. Beethoven ennél három-négy évvel korábban már írt zongorás változatokat (12 variáció, WoO 71, 1796k.) Wranitzky *Das Waldmädchen* című balettjének *Orosz tánca* témájára. Goethe, amikor *A varázsfuvola* folytatásán dolgozott, eredetileg nem más, mint Wranitzkyt képzelte el ennek leendő zeneszerzőjeként, még ha a dologból utóbb nem is lett semmi. De ha már *A varázsfuvolánál* tartunk, Wranitzky első operája, az *Oberon, a tündérek királya* (1789) olyan nagy hatással volt Emanuel Schikanederre, hogy állítólag ez ihlette *A varázsfuvola* (1791) librettóját is. Wranitzky a Tonkünstler-Societät titkáraként Mozart özvegyét, Constanzét is segítette azzal, hogy az Offenbach am Main-i André kiadóval ápolt jó kapcsolata révén elérte, hogy a kéziratban maradt Mozart-alkotásokat megjelenessék, és a hagyatékot ennek nyomán is honorálják.

Haydn impresszárióját, Johann Peter Salomont is ismerte Wranitzky, s az ő révén kereste a lehetőséget az 1790-es években, hogy műveit kiadassa, népszerűsítse Angliában is. Ez irányú egyik levelének kézbesítője nem más volt, mint az Angliát ekkortájt meghódító Joseph Haydn. Wranitzkynak végül nem jelent meg műve angol kiadónál, de korabeli koncerthíradások (1794–95) tanúskodnak arról, hogy Haydn második angol útja idején – vélhetően nem véletlen egybeesés folytán – akadtak Londonban műsoron Wranitzky-alkotások is. Wranitzky egyébként Esterházy János gróf ajánlásával ugyanahhoz a bécsi szabadkőműves-páholyhoz csatlakozott, amelynek tagja volt Mozart is, és Wranitzky-

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár

Wranitzky nagy szimfóniája a magyar nemzetnek – a borító

hoz hasonlóan szintén épp 1785-től Haydn is.

Mária Terézia császárné 1790-től különleges figyelemmel bánt Wranitzkyval, nemcsak beengedte válogatott magánzenész-köreibe, hanem ő lett a kedvenc szimfóniaszerzője, egyben alkalmi koncertmestere is, valamint több színházi kísérőzenét is rendelt tőle. Udvari magánkoncertekre/előadásokra szóló alkalmi kompozíciók sorát írta ekkoriban Wranitzky, pl. császári születés- és névnapokra, de egyebek mellett melodráma-paródiákat is, melyekben a korabeli bécsi ízlést, divatot, szokásokat, pletykákat is pelengérré állította. Mária Terézia bécsi udvari zenei színházáról szóló kötetében John A. Rice kettőt is említ ezekből a Wranitzky-féle karikatúra-darabokból (1796-ból): az egyik Shakespeare *Macbethjének*, a másik Georg Benda

Médeia és Iaszónjának paródiája. Mint kiderül, ez utóbbiban Wranitzky kifejezetten előírja, hogy a mű cselekményében bizonyos gasztronómiai részletek taglalásakor az ütőhangszerek közt egy hússütő nyárs is szerepet kapjon. S ha már (s)ütőhangszereknél tartunk, engedtessek meg egy kedvenctet is ajánlani, Wranitzky *d-moll, A vihar (La tempesta)* alcímű szimfóniáját, melyben a nagyszerű XVIII. századi divatos illusztratív-szenvedélyes muzsika részeként kimagasló szerepet kap a nagydob dörgése is. De talán épp legnépszerűbb művéről nem tudják az osztrákok, hogy meglehet, egy cseh komponálta: Ausztria mai nemzeti (Land der Berge kezdetű) himnuszáról van szó (tehát nyilván nem a Haydn-féle korabeli császári himnuszról). Ennek dallamáról – amiről az osztrákok nagyon-nagyon szeretnék, ha kiderülne végre, hogy valóban Mozart találta ki – voltaképp máig nem eldön-

tött, hogy Johann Baptist Holzer vagy Paul Wranitzky írta-e.

Paul Wranitzky Bécsben hunyt el 1808. szeptember 29-én, és szinte halálával egy időben teljesen feledésbe is merült az életében oly népszerű és megbecsült cseh muzsikus. Szerencsére a historikus zene lelkes nemzetközi megszállottjai a XX. század végén elkezdték alaposan rehabilitálni az előadói gyakorlatban Wranitzkyt (bár a csehek már jóval korábban), így ma számos alkotásának hangzó- és kottaanyaga is hozzáférhető néhány egyszerű kattintással a világhálón. Bátran lehet válogatni tehát ettől a zenekart és különféle kamaragyütteseket egyaránt pazar mesterségbeli tudással kezelő, nagy kortársaihoz méltó csillogó fantáziával bíró, a korszak kiegyensúlyozott klasszikus hangján megszólaló muzsikustól, akit Bécsben úgy ismertek: Paul Wranitzky.

Tóth Gábor

